

Svědomy

Sebevědomí každému člověku říká, že má rozum. Kdyby totiž člověk neměl rozum, nemohl by poznávat Boží vůli jako pravidlo svého jednání a nemohl by mravně žít. Podle Písma svatého Pán Bůh při stvoření dal člověku rozum. Prvotním hříchem lidský rozum byl sice zatemněn, ale nebyl zničen. Člověk i po pádu do hřichu má nadále schopnost poznávat Boží vůli. Důstojnost lidské osoby zahrnuje a vyžaduje správné mravní uvažování, které je ve shodě s tím, co je správné a dobré podle rozumu i Božího zákona. Kvůli téže lidské důstojnosti člověk nesmí být nucen jednat proti svému svědomí, ani se mu nesmí bránit jednat ve shodě s jeho svědomím. **Svědomy je úsudek rozumu člověka o mravní hodnotě jeho myšlenek, žádostí, slov a skutků.** Člověk svým rozumem poznává Boží zákon a odtud ví: „Tohle dělat mohu a jiné dělat nesmím, to je dobré a ono zlé, toto spravedlivé a ono nespravedlivé, to je čestné a ono nečestné, to se smí, ono nesmí,“ tak se člověku připomíná Boží zákon. Tento soud našeho rozumu, zdali smím nebo nesmím něco učinit, promluvit, pomyslet, je naše svědomí. Díky tomu člověk vnímá mravní kvalitu skutku, který má vykonat nebo již vykonal. Umožňuje mu to brát za své jednání odpovědnost. To nám dokazuje nejen Písmo svaté, ale i sebevědomí lidí u všech národů. Svatý apoštol Pavel píše 2 Kor (1,12): „Vždyť toto je naše chloubka: svědectví našeho svědomí.“ Také každý člověk z vlastní zkušenosti dobře ví, že pociťoval strach, jestliže chtěl udělat něco zlého, nebo nepokoj, když něco zlého dělal. Zato měl blahý pocit, když učinil něco dobrého. Z toho plyne, že každý člověk má hlas svědomí. Správné a spolehlivé svědomí se formuje výchovou, osvojením si Božího slova a učení Církve, je posilováno dary Ducha svatého a pomáhají mu rady moudrých osob. K mravní výchově nadto hodně pomáhá modlitba a zpytování svědomí.

Svědomy bývá lidově nazýváno Božím hlasem v nás, protože obrací Boží zákon na lidské jednání. Svědomí je nepopíratelný důkaz, že Bůh je a že člověk je mu odpovědný ze svých skutků, a že mezi člověkem a zvířetem je podstatný rozdíl. Proč vrah si zoufá a dravec nad prolitou krví se ani trošku nezachvěje? Je tedy každý za své činy odpovědný, neboť Boží zákon, alespoň přirozený, zná každý člověk a jeho vůle je svobodná. O jednání člověka nerozhoduje žádný slepý osud. Nikdo není předurčen buď k dobrému nebo k zlému. Na vůli člověka ovšem mohou působit různé pohnutky, aby dělal to neb ono, názory a příklady dobré i zlé, výstrahy v pokušení apod. Rozhodnout se však může, jak sám chce. Ke zlému je sice nakloněn, avšak není nucen. Jedná podle vlastní vůle a je tedy za své činy odpovědný. Nikdy není dovoleno páchat zlo, aby se dosáhlo dobra; láska vždycky respektuje bližního a jeho svědomí. Osoba musí vždy poslouchat jistý úsudek svého svědomí, ale může udělat také mylné závěry z příčin, které nejsou zbaveny osobní viny. Nelze však osobě přičítat zlo spáchané z nedobrovolné nebo nepřekonatelné neznalosti, i když zůstává objektivně zlem. Je tedy nutné vynasnažit se zbavit svědomí jeho omylů. Aby člověk mravně žil, k tomu nepostačí pouze znát potřebné, nýbrž se žádá, aby člověk poznal zákon

svým rozumem obracel na jednotlivé případy, v nichž má jednat. Činnost svědomí je jiná před činem a jiná po činu. Před činem nám svědomí říká, že ten čin vykonat je dobré, nebo že je ho třeba zanechat jako zlého. Po činu uvažujeme, zdali to, co jsme učinili, jsme učinili dobře či špatně. Toto svědectví nás buď omlouvá nebo viní a tudíž i blaží nebo souží. Chválí-li svědomí naše skutky, jmenuje se svědomí dobré, odsuzuje-li je, je to svědomí zlé.

Ozývá-li se svědomí před skutkem je to svědomí **předchozí**, ozývá-li se po skutku, je **následné**. Svědomí před skutkem pobízí nebo varuje. Svědomí po skutku buď chválí a blaží nebo vyčítá a mučí. Jen předchozí svědomí před skutkem rozhoduje o tom, zda jsme jednali dobře nebo hřešili. Čisté svědomí je největší jmění, zlé svědomí nejhorší soudce. Protože svědomí je pravidlo lidského jednání, dané člověku od Boha, člověk se jím má řídit a nesmí nikdy jednat proti svému svědomí. Kdo jedná proti svému svědomí, jedná proti pravidlu danému od Boha, má vůli činit, co Bůh nechce, a tak hřeší. Proti svědomí nesmíme jednat, protože svědomí nám hlásá Boží vůli neboli Boží zákon. „Všechno, co není z přesvědčení, je hřích.“ (Řím 14,23) Aby naše svědomí mohlo být pravidlem našich činů, má být pravdivé, jisté a bdělé. **Pravdivé** je svědomí, srovnává-li se jeho výrok s Božím zákonem. Nikdy nesmíme jednat proti pravdivému a jistému svědomí, protože takové svědomí nám hlásá Boží vůli.

Někdo je bez vlastní viny málo poučen v náboženství. Jeho svědomí je **mylné bez vlastní viny**, jestliže omyl nemohl být překonán, protože ten, kdo se mylí, nemá ani tušení, že se mylí. Kdo žije v takovém omylu, nemá hřích, protože určitě neví, co má dělat a co dělat nemá, aby žil podle Božího zákona. Smí podle takového svědomí jednat, radí-li, a má podle něho jednat, poroučí-li, protože jednání, ač nepravé, podle tohoto svědomí je pravé. Jedná-li proti němu, hřeší; proto kdo koupil kradenou věc a strávil ji, a přitom neměl ani tušení, že ta věc je kradená, jednal správně. Naproti tomu, kdo je pevně přesvědčen, že je již pátek, a zatím je teprve čtvrtek, a přece se nestará o dodržení církevního přikázání o postu, hřeší, protože nedbá přikázání. Když někdo je málo poučen v náboženství vlastní vinou a mylí se ve svém jednání, má hřích, jestliže omyl mohl být překonán při náležité péči, ale nebyl překonán, ač ten, kdo se mylí, již zpozoroval svůj omyl nebo aspoň měl tušení, že se mylí. Svědomí takového je **mylné vlastní vinou**. Takový nesmí jednat ani podle svědomí ani proti němu, nýbrž má nejdříve omyl odložit. Kdyby jednal podle svědomí zaviněně mylného, hřeší, protože neodkládá omyl, ač může. Kdyby jednal proti svědomí zaviněně mylnému, hřešil by proti hlavnímu pravidlu, že proti svému svědomí nemá jednat.

Zvláštními odrůdami mylného svědomí jsou svědomí **volné (laxní)** a jeho opak, svědomí **úzkostlivé (skrupulózní)**. Laxní svědomí na základě lichých důvodů prohlašuje nedovolené za dovolené a těžký hřích za lehký. Takový člověk si z ničeho nic nedělá, neuznává za povinnost, co povinností skutečně je. Jeho svědomí bývá otupené následkem hříšného života. O takovém říkáme, že je

nesvědomitý, že nemá svědomí. On ovšem svědomí nepozbyl, ale jen na čas otupil nebo uspal. Někdo uspává svoje svědomí i opojným nápojem. Svévole si svědomí otupovat je hřích. Opětovanými hříchy svědomí může být ohlušeno, ale ne zničeno. Časem promluví a trápí zločince tak dlouho, až se ke svému zločinu přizná, nebo si zoufá. Dobré svědomí je nejlepší odměna za veškerou námahu při dobrých skutcích. Zato zlé svědomí je největším trestem za hříchy. Písmo svaté srovnává dobré svědomí s ustavičnými hody (Př 15,15), ale svědomí zlé s červem, který nehyne (Mr 9,48). Někdo má zase naproti tomu svědomí úzkostlivé, které bez příčiny nebo z liché příčiny pokládá dovolené za nedovolené a lehký hřích za hřích těžký, hřích vidí i v tom, co hříchem není. Toto svědomí bývá následkem buď tělesné choroby nebo jakési duchovní sklíčenosti. V prvním případě je zapotřebí vyhledat rozumného lékaře, v druhém případě zkušeného zpovědníka. Jak svědomí otupené, tak i svědomí úzkostlivé je nesprávné, a proto se musí vychovávat, aby se stalo pravdivým a jistým. Jedině lidé duševně choří a dědičně zatížení, nebo někdy i lidé příliš rozčilení, nenesou plnou odpovědnost. Člověk ovšem není odpovědný ani za to, co činí ve spánku, ve veliké horečce a vůbec, když bez vlastní viny neví, co dělá.

Svědomí je **jisté**, zní-li jeho výrok zcela jasně a určitě, bez obavy hříchu. Naproti tomu svědomí je nejisté, **pochybné**, není-li vyloučena veškerá obava ze hříchu. Jestliže je svědomí postaveno mezi dvě povinnosti, z nichž lze naplnit pouze jednu, a proto upadá do zmatku, jde o svědomí **zmatené**. Svědomí je **bdělé**, ozývá-li se hned tam, kde má; mlčí-li, neozývá-li se ani při věcech důležitých je otupělé, **ospalé**. Ozývá-li se i při věcech nepatrných, je **jemné** a kdo se jím spravuje, je člověkem svědomitým. Nemáme-li svědomí jisté, nesmíme jednat, protože se vydáváme v nebezpečí hříchu. „Kdo si zahrává s nebezpečím, nakonec v něm zahyne.“ (Sir 3,26) Nejdříve je potřeba odložit pochybnost. Jednej teprve, až pochybnost odložíš. Pochybnost odložíme, když se poradíme se zkušenějšími. Není-li možné se poradit se zkušenějším a je-li třeba jednat hned, řiďme se zásadou: V pochybnosti volme, co je bezpečnější. Bezpečnější je to, kde je menší nebezpečí hříchu. Odstranit pochybnost nám pomáhají jistá pravidla: Pochybný zákon neváže. Jestliže nevím s jistotou, že jsem si od někoho vypůjčil peníze, nejsem povinen platit, protože můj závazek není jistý. Vím-li však s jistotou, že jsem si peníze vypůjčil, ale nevím, zda jsem již svůj dluh splatil, jsem povinen zaplatit, protože můj závazek je jistý. V pochybnosti má přednost držitel: slíbí-li umírající hodinky třem příbuzným a jednomu je skutečně dá, zůstanou mu, i kdyby se o ně hlásili druzí, protože on už je má, kdežto oni se o ně teprve hlásí. Skutek se nepředpokládá, nýbrž je třeba jej dokázat. Někdo se domýšlí, že sousedovi učinil škodu na majetku. Ne, neboť není jisté, že mu škodu skutečně způsobil. V pochybnosti se předpokládá, že dobře bylo učiněno, co bylo učiněno. Toto pravidlo se obrací na případy, ve kterých vykonaný skutek je jistý, ale pochybuje se o jeho platnosti, například někdo vykonal svatou zpověď po náležité přípravě a potom pochybuje, zdali jeho zpověď byla platná. V nevědomosti a pochybnosti nejvíce světla do duše

přichází shůry od Otce světél, proto svatý Jakub napomíná: „Když je někdo z vás pozadu v moudrosti, ať prosí Boha, a bude mu dána, protože Bůh všem dává štědře a bez vyčítání.“ (Jak 1,5)

Své svědomí vychovávej! Svědomí vychováváš, když se pilně vzděláváš v náboženství, svědomitě plníš Boží zákon, varuješ se hříchu, častěji a pravidelně se zpovídáš, každý večer zpytuješ své svědomí a vzbuzuješ lítost nad svými hříchy s předsevzetím, že se chceš opravdu polepšit. Kdo se chrání i nejmenších hříchů a snaží se konat i malé povinnosti co nejlépe, o tom říkáme, že je svědomitý. Bud svědomitý, jen tak budeš moci plnit vždy a správně Boží zákon k svému věčnému i pozemskému štěstí. Člověk útlého svědomí se chrání i malých hříchů a snaží se konat i malé povinnosti. Je dobře s tím, o kom se může říci, že je svědomitý, avšak zle, řekne-li se právem, že nemá svědomí.

Mravní dobro a zlo

Skutek je mravně dobrý, jestliže se shoduje s Boží vůlí v předmětu, okolnostech a účelu. Neshoduje-li se v něčem, ať v předmětu, okolnostech či účelu s Boží vůlí, je mravně zlý. Předmětem činu je obsah činu. Na předmět činu se tážeme: „Oč běží?“ A odpověď zní: „O krádež, o vraždu atd.“ Předmět činu může být dobrý, například modlit se; nebo zlý, například lhát; a nebo lhostejný, například spát, zpívat. Přistoupí-li však ke lhostejnému úkonu nějaká okolnost nebo nějaký účel, přestává být lhostejný a stává se mravně zlý nebo dobrý, například spát při bohoslužbách, zpívat k Boží cti. Svatý Pavel napomíná Korint'any, aby úkony lhostejné měnili v mravně dobré účelem, když říká: „Ať jíte, ať pijete nebo cokoli jiného děláte, všechno dělejte k Boží oslavě.“ (1 Kor 10,31) Okolnosti se týkají osoby, místa, času, způsobu, jakosti a velikosti předmětu. Okolnost osoby: Kdo úkon vykonal? Sem náleží také otázka, proti komu byl čin vykonán, například byl-li udeřen otec nebo cizinec, byl-li podporován přítel nebo nepřítel. Okolnosti místa: Místo jednání může být soukromé, veřejné či posvátné. Hřích spáchaný na místě veřejném stává se pohoršením, na místě posvátném svatokrádeží. Okolnosti času: Kdy nedovolený čin byl vykonán a jak dlouho trval? Není jedno, opije-li se kdo na Velký pátek nebo v den svatebního veselí. Rovněž není jedno, hněvá-li se kdo na bližního den nebo celý měsíc. Okolnosti způsobu: Jakými prostředky a nástroji byl čin vykonán? Nebylo upotřebeno ke hříchu jiných osob? Pak jsou tu cizí hříchy. Jakost a velikost předmětu: například kolik bylo věnováno na almužny? Kolik bylo ukradeno a nebylo to církevní jmění?

Okolnosti mění čin dobrý ve zlý a zlý zveličují nebo zmenšují. Podle toho rozeznáváme okolnosti měnící druh hříchu, například krádež s násilím přechází v loupež, lež ve zpovědnici mění se ve svatokrádež; okolnosti přitěžující, například jíst maso na Velký pátek; a okolnosti polehčující, například krádež z nouze. Účel úkonu je to, čeho se jednající svým úkonem domáhá nebo co zamýšlí. Účel mocně působí na lidské jednání. Účel dobrý mění úkony lhostejné

v dobré (zpívat ke cti Boží) a dobré v lepší (postit se z kajícnosti), zato účel zlý mění úkony lhostejné ve zlé (zpívat pro pohoršení) a zlé v horší (krádeží opatřovat si peníze na opilství). Avšak takové moci nemá dobrý účel, aby dovedl předmět podstatně zlý proměnit v dobrý, například krást na almužnu, na stavbu kostela. Není dovoleno vzít něco někomu a dát to druhému. Svatý Pavel zakazuje: „Neplatí snad potom o nás, co o nás pomlouvačně roztrušují a co prý podle některých říkáme: Čiňme zlo, aby z toho vzešlo dobro?“ (Řím 3,8) Proto se neprávem jesuitské mravouce přisuzuje zásada: „Účel světí prostředky.“ Účel posvěcuje úkony, jejichž předmět je lhostejný nebo dobrý, ale ne úkony, jejichž předmět je v podstatě zlý. Nejlepší účel všeho lidského jednání, dobrého i lhostejného, je vnější sláva Boží, proto zakladatel jezuitského řádu svatý Ignác z Loyoly zvolil si za heslo: „Všechno k větší cti a slávě Boží.“ Slávou Boží, k níž máme jednat, nemyslí se vnitřní sláva Boží, totiž nekonečná a neměnitelná dokonalost Boží, nýbrž vnější sláva Boží, tj. dobrovolné uznání vnitřní Boží slávy od rozumných tvorů. Jen vnější sláva Boží je schopna vzrůstu nebo úpadku.

Protože dobrým úmyslem nabývají veliké ceny i nepatrné úkony, každodenně vzbuzujme dobrý úmysl: „Pane Bože, ke tvé větší cti a chvále obětuji ti všechny své myšlenky, slova i skutky. Obětuji je ve spojení s úmyslem a zásluhami Ježíše Krista, jeho nejsvětější Matky Panny Marie a všech svatých.“ Úkony mravně dobré rozdělujeme na úkony vnitřní a vnější, potom na úkony přirozené a nadpřirozené. Vnitřní úkon je takový, pro který se člověk rozhodl, ale jehož pro nepřekonatelné překážky nevykonal. Uvedl-li člověk svůj úmysl ve skutek, takový úkon je vnější. Lidské pozornosti unikají skutky vnitřní, ale Pánu Bohu ne, protože Bůh zpytuje srdce a zkouší ledví. (Jer 17,10) Před Bohem mají skutky vnitřní i vnější stejnou cenu. Přirozeně dobré úkony jsou takové, jež člověk koná pouze silami přirozenými z pohnutek přirozených, tj. poznáných pouhým rozumem, například poslouchat rodičů, milovat vlast. Nadpřirozeně dobré úkony jsou takové, jež koná člověk za pomoci Boží milosti z nadpřirozených pohnutek, tj. poznáných vírou, například úkon víry, naděje a lásky. Nadpřirozeně dobré skutky jsou skutky, které se srovnávají s Boží vůlí a konají se s pomocí Boží milosti s úmyslem milým Bohu. Pohan může konat dobré skutky pouze přirozeného řádu, nikoli řádu nadpřirozeného, protože bez víry nelze se líbit Bohu (Žid 11,6) a také proto, že víra je počátek naší spásy. Tyto skutky Bůh také odměňuje, ale odměnou pouze pozemskou. Pozemská odměna záleží v Boží přízni, v dobrém svědomí a v požehnání na vezdejších statcích. Křesťan koná skutky nadpřirozené. Koná-li je ve stavu posvěcující milosti, jsou živé. Koná-li je ve stavu nemilosti, jsou mrtvé.

Záslužné před Bohem jsou pouze skutky živé. Byly-li skutky živé umrtveny těžkým hříchem, nazývají se umrtvené a těžkým hříchem se říká skutky umrtvující. Vrátil-li se člověk do stavu milosti, umrtvené skutky obživnou. Záslužné skutky jsou dobré skutky, kterým je slíbena odměna pro věčný život. Záslužným skutkům je přislíbena odměna: rozmnožení posvěcující milosti,

věčná blaženost a její rozmnožení. Nebeský Otec „Každou ratolest na mně, která nenese ovoce, odřezává, a každou, která nese ovoce čistí, aby nesla ovoce ještě více,“ říká Pán Ježíš. (Jan 15,2) Zásluhových skutků je třeba, protože věčný život je nám slíben pouze jako odměna za naše zásluhy. „Každý strom, který nenese dobré ovoce, bude poražen a hozen do ohně.“ (Mt 3,10) „Proto se, bratři, tím více vynasnažte, aby bylo vaše povolání a vyvolení pevné, neboť když to děláte, jistě nikdy neklopýtnete.“ (2 Petr 1,10) Koná-li člověk dobré skutky ve stavu těžkého hříchu, tak mu nejsou záslužné pro věčný život, avšak pomáhají mu, aby snadněji od Boha obdržel milost obrácení nebo došel pozemské odměny a odvrácení časného zla. „Překonej své hříchy spravedlností a svá provinění milostí k strádajícím; snad ti bude prodloužen klid.“ (Dan 4,24) Hlavními dobrými skutky jsou modlitba, půst a almužna, protože se nám v Písmu svatém zvláště doporučují, a také proto, že každý jiný dobrý skutek na některý z těchto tří skutků lze převést. Modlitbou rozumíme všechny skutky zbožnosti, postem všechny skutky kající, sebezapírání a umrtvování, almužnou všechny tělesné a duchovní skutky milosrdenství. Z učení o dobrých skutcích plyne, že se máme přičinit, abychom vždycky byli ve stavu posvěcující milosti a abychom vykonali mnoho dobrých skutků, a proto své denní práce a utrpení posvěcovali dobrým úmyslem.

Svoboda, práva a povinnosti

Svoboda je moc, kterou dal Bůh člověku, aby jednal nebo nejednal, aby dělal to nebo ono. Čím více člověk koná dobro, tím více je svobodný. Svoboda dosahuje své dokonalosti, když je zaměřena k Bohu jako nejvyššímu Dobru a k naší blaženosti. Svoboda také zahrnuje možnost volit mezi dobrem a zlem. Volba zla je zneužití svobody. To vede k zotročení hříchem. Svoboda dělá člověka odpovědným za jeho skutky v té míře, v jaké jsou úmyslné, i když stíhatelnost a odpovědnost za nějaký skutek může být zmenšena nebo zrušena kvůli nevědomosti, vytrpěnému násilí, strachu, bezuzdným citům a návykům. Právo na výkon svobody je vlastní každému člověku, protože je neoddelitelné od důstojnosti lidské osoby, proto takové právo musí být vždy respektováno, zvláště na mravním a náboženském poli, a musí být uznáváno a chráněno v mezích společného dobra a spravedlivého veřejného pořádku. Naše svoboda je oslabena následkem prvního hříchu. Následujícími hříchy pak byla oslabena ještě mnohem více. „To je ta svoboda, ke které nás osvobodil Kristus.“ (Gal 5,1) S jeho milostí nás Duch svatý vede k duchovní svobodě, aby z nás učinil svobodné spolupracovníky v Církvi i ve světě. Veškerá činnost v nerozumné přírodě vychází z nutnosti vnitřní a vnější. Z nutnosti vnější přiskakují železné piliny k magnetu, z nutnosti vnitřní krystalují nerosty, rostliny a zvířata rostou, zvířata dýchají a tráví. Takové nutnosti podléhá i člověk, pokud je hmotný, pokud je tělo. Avšak člověk má také duši, proto je schopen ještě jiné samostatné činnosti. Této schopnosti říkáme svobodná vůle. Svobodná vůle je schopnost, kterou se člověk může rozhodnout pro jednu ze dvou věcí nebo pro jeden ze dvou činů, i když není nucen ani nutností vnější, ani nutností vnitřní.

Volba je možná mezi opačnými předměty, například dobrý nebo zlý; mezi protikladnými předměty, například činit - nečinit; a mezi předměty specificky rozdílnými, například číst nebo psát. K podstatě svobody náleží osvobození vůle od nutnosti vnější i od nutnosti vnitřní, ale nenáleží k podstatě svobody možnost hřešit, předcházející rozvaha a nerozhodnost vůle. Možnost hřešit nenáleží k podstatě svobody, protože možnost hřešit je nedokonalost svobodné vůle. Nemožnost hřešit je nejvyšší stupeň svobody a takovou svobodu mají bytosti ve stavu dokonalosti jako Bůh, andělé a svatí. Bytosti ve stavu zkoušky mají možnost hřešit a s Boží milostí také možnost nehřešit. K podstatě svobody nenáleží ani předcházející rozvaha, protože se člověku přičítají i úkony ze zvyku. Konečně nenáleží k podstatě svobody nerozhodnost vůle, jestliže vůle je vábena na obě strany stejnou silou. Člověk zůstává úplně svobodný, i když je nakloněn více k dobrému nebo ke zlému a když jedná, řídí se rozumnými pohnutkami. Písmo svaté obsahuje příkázání, záповědi, rady, napomenutí, odměny a tresty. Toto všechno by bylo marné, kdyby člověk neměl svobodnou vůli. „Bůh na počátku stvořil člověka a ponechal mu možnost vlastního rozhodování. Chceš-li, můžeš plnit příkázání a zachovávat věrnost na věky podle libosti.“ (Sir 15,14-15) „Bude to jeho chloubou, kdo se mohl dopouštět přestupků, ale nedopustil se jich, kdo mohl činit zlé, ale neučinil to.“ (Sir 31,10) Bůh nás učinil se svobodnou vůlí a ani ke ctnostem, ani k nepravostem nejsme taženi nutností. Jinak by nebylo odměny, kde by byla nutnost. Kde není svobody, tam není ani zásluhy a tudíž ani soudu. Než něco vykonáme, uvažujeme. Když jsme to vykonali, máme z toho radost nebo litujeme toho a činíme předsevzetí, že to již neuděláme.

Kdybychom neměli v moci své činy, uvažování, lítost a předsevzetí by byly zbytečné. Svobodná vůle je podmínkou mravnosti lidských činů. Dobrý úkon zasluhuje jen tehdy chválu, jestliže byl vykonán svobodně, a zlý úkon jen tehdy hany a trestu, bylo-li člověku možné jej opominout. Přičetnost je stav, ve kterém člověku jeho činy mohou být přičítány k zásluze nebo k vině. Úsudek, jímž se činy a jejich přirozené následky přičítají jednajícimu k zásluze nebo k vině, pronáší Bůh, svědomí, zpovědník, soudce, veřejnost. Neomylný je pouze úsudek Boží. Přičteny mohou být jednajícimu k zásluze nebo vině jenom takové činy, které byly vykonány svobodně, proto činy vykonané bez rozvahy, ve spánku, nebo před rozvahou, se nepřičítají. Svoboda a přičetnost jsou k sobě v přímém poměru, tj. čím svobodnější je čin, tím více se přičítá, a čím menší je svoboda, tím méně se přičítá. Proto zásluha při dobrém skutku je tím větší, čím dokonaleji jednající poznával cenu toho skutku, čím větší obtíže bylo mu překonat a čím čistší měl úmysl. Zato vina při zlém skutku je tím větší, čím jasněji jednající poznával hříšnost svého skutku, čím menší námahy bylo třeba, aby pokušení bylo překonáno, a čím větší rozvahy a námahy bylo třeba, aby čin byl vykonán. Člověk nevzdělaný zasluhuje menšího trestu nežli člověk vzdělaný, jestliže se dopustili oba stejného zločinu. Ctnost jinocha žijícího ve zkažené společnosti má větší cenu nežli ctnost jinocha žijícího pod přísným

dozorem rodičů. Krádež z lakoty spáchaná zámožným člověkem je větší provinění než krádež z nouze spáchaná od chud'asa, běží-li o stejnou věc. Také zamýšlené nebo předvídané následky činů přičítají se jednajícimu. Proto žháří je odpovídat se z veškeré škody, i když nezamýšlel tak velikého požáru, jaký skutečně vznikl.

Svoboda může být umenšena nebo úplně zrušena nevědomostí, vášní, duševní chorobou, násilím, strachem a zvykem. První tři zatemňují rozum, ostatní zeslabují nebo úplně ruší vůli. Nezaviněná nepřekonatelná nevědomost i okamžitá nepozornost zprošťují viny úplně, ale nikoli nevědomost zaviněná. Hlavní vášně jsou láska, touha, radost; nenávist a zármutek. Vášně, která předchází rozvahu, umenšuje svobodu nebo ji zcela ruší, například urážlivé slovo pronesené v prvním návalu zlosti. Vášně, která jde za rozvahou, protože ji člověk úmyslně v sobě zanítil, aby tím provedl lépe dílo, svobody neruší, a proto člověka nezbavuje odpovědnosti, nýbrž jeho odpovědnost ještě zvyšuje, například pije-li kdo na zlost, aby tím lépe se někomu pomstil. Duševní choroba zbavuje viny, například náruživá touha po pití, po lásce, po krádeži, po ohni. Jestliže choroba byla zaviněna nepořádným životem, viny nezbavuje. Násilím může být vynucen pouze vnější čin, ale ne vnitřní souhlas. Podle toho, jaký odpor jednající klade proti nátlaku, je jeho přičetnost větší nebo menší. Strach neruší úplně svobody, ale umenšuje ji. I ve velkém strachu člověk myslí na zlo, které ho čeká, a snaží se mu vyhnout, proto svatý Petr, i když zapřel Krista Pána z velkého strachu, přece zhřešil. Zvyk ve věcech nedovolených umenšuje svobodu a tudíž i lidskou vinu, bojuje-li člověk proti němu, ale přece jenom někdy klesne, protože má oslabenou vůli. Kdo však proti hříšnému zvyku nebojuje a hřeší ze zvyku, viny menší nemá. Naopak takový člověk má vinu ještě větší, protože je povinen hříšný zlozvyk odložit, ale on dobrovolně trvá v hříšném návyku.

Právo jiného je zákonitá mohutnost žádat, abychom něco činili nebo nečinili. Naše právo je zákonitá mohutnost něco mít nebo činit a žádat, aby nikdo jiný nám nepřekážel ani v tom, co máme, ani v tom, co činíme. Povinnost je mravní nutnost, kterou ukládá člověku zákon. S povinností úzce souvisí právo. Jako zákony samy, tak i povinnosti, které z nich vycházejí jsou rozdílné. Máme povinnosti k Bohu, k sobě a k bližním. První tři přikázání Desatera obsahují povinnosti k Bohu, ostatních sedm povinnosti k sobě a k bližním; Kristus Pán přikazuje milovat Boha nade všecko a bližního jako sám sebe. Ke zvířatům člověk povinnosti nemá, protože zvířata nemají práv. Člověk má povinnosti pouze k bytostem, které jsou schopné věčné blaženosti nebo již věčnou blaženost mají, neboť mravní zákon vede k věčné blaženosti a týká se tudíž jenom těch bytostí, které jsou schopné věčné blaženosti, a zvířata nejsou schopna věčné blaženosti. Nemáme-li však povinnosti ke zvířatům, máme povinnost se zvířaty rozumně zacházet, protože zvířata nám byla dána od Boha k našemu užitku. Kdo tedy zvířata týrá, nehřeší proti zvířatům, ale hřeší proti Bohu, že zachází špatně s jeho tvory. Abychom plnili povinnosti, k tomu nám

pomáhají pohnutky, motivy. Pohnutkou rozumíme představu dobra nebo zla, jež vůli pobádá k činnosti nebo udržuje v klidu. Pohnutky mravního jednání jsou přirozené a nadpřirozené. Přirozené pohnutky poznáváme z rozumu, nadpřirozené pohnutky z víry: „Spravedlivý žije z víry.“ (Gal 3,11) Přirozenými pohnutkami jsou počestnost dobrého úkonu a ošklivost zlého úkonu poznána pouhým světlem přirozeného rozumu, přirozená láska k lidem, naděje pozemského prospěchu a bázeň z pozemské škody.

Nadpřirozenými pohnutkami jsou hlavně: bázeň z věčných a časných Božích trestů, naděje věčné odplaty, láska k Bohu a ke všemu dobrému a šlechetnému pro Boha. Písmo svaté doporučuje bázeň slovy: „Bojte se toho, který může zahubit v pekle duši i tělo.“ (Mt 10,28) A výslovně o Boží bázní tvrdí: „Bázeň před Hospodinem je moudrost a vědění.“ (Sir 1,27) Že můžeme mít naději ve věčnou odplatu, vysvětluje ze slov Písma svatého: „Radujte se a jásejte, neboť máte v nebi velkou odměnu.“ (Mt 5,12) K lásce Boha vybízí nás svatý Jan slovy: „My milujeme Boha, protože on napřed miloval nás.“ (1 Jan 4,19) A Kristus říká o lásce k Bohu: „Kdo mě miluje, bude zachovávat mé slovo.“ (Jan 14,23) Láska k Bohu je ovšem nejdokonalejší pohnutkou mravního jednání, avšak i bázeň a naděje jsou dobré a užitečné, neboť připravují člověka k pohnutce vyšší: doplňují nedostatek lásky k Bohu, například v pokušeních, a dodávají vůli síly k těžkým pracím. Naděje věčné odplaty sílila svaté mučedníky, proto svatý Štěpán zvolal: „Vidím nebesa otevřená a Syna člověka, jak stojí po Boží pravici.“ (Sk 7,55) Protože láska k Bohu je nejvznešenější pohnutkou mravního jednání, snažme se konat vše z lásky k Bohu.